

Інна ФОРОСТЮК,

orcid.org/0000-0001-8691-3203

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Національного університету харчових технологій
(Київ, Україна) ingaborge@ukr.net

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ТА ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовані методичні аспекти викладання іноземних мов у закладах вищої освіти й можливості використання сучасних он-лайн ресурсів і технологій у дистанційний період і під час змішаного навчання. На думку авторів, питання впровадження інноваційних методів у вищій освіті України з урахуванням зазначених форм навчання є найбільш актуальним. Серед теоретичних і практичних підходів до вирішення зазначених проблем важливими й недостатньо розробленими, на думку авторів, є питання формування та підтримки мотивації студентів до результативного вивчення іноземних мов на заняттях у дистанційному форматі. Зазначаються чинники, які впливають на результат вивчення студентами іноземних мов при дистанційній роботі, виділяються проблеми, які стоять на заваді очікуваному результату, надаються приклади сайтів і платформ, які допомагають викладачам організувати навчання всіх видів мовленнєвої діяльності он-лайн. Зазначаються відмінності в роботі порівняно з аудиторними заняттями.

Авторами також описані результати он-лайн опитування студентів щодо їхнього ставлення до вивчення іноземних мов дистанційно, цікавих для них видів робіт під час цієї форми навчання. Окремі питання стосувалися особистої думки респондентів щодо видів робіт або організаційних моментів, які їм особливо сподобалися й не сподобалися при такій формі навчання. Зроблено висновок щодо основних аспектів роботи на он-лайн заняттях з іноземної мови у ЗВО при дистанційному та змішаному навчанні й перспектив досліджень у цих напрямках. Зазначається, що викладачі можуть успішно вирішити проблеми методичного, організаційного та психологічного характеру, пов'язані з навчанням у новому форматі. Існують, однак, чинники, які заважають використовувати на повну потужність он-лайн можливості: недостатнє технічне оснащення навчальних закладів, посилене навантаження на викладачів. Також зазначається, що студенти зацікавлені не тільки в дистанційних заняттях, а й в аудиторному спілкуванні. Змішане навчання виглядає перспективним, оскільки охоплює як сучасні технологічні можливості, так і традиційні підходи до навчального процесу.

Ключові слова: дистанційне навчання, змішане навчання, методика, ресурс, іноземні мови.

Inna FOROSTIUK,

orcid.org/0000-0001-8691-3203

Ph. D. in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Professional Purposes
National University of Food Technologies
(Kyiv, Ukraine) ingaborge@ukr.net

TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATION IN THE CONDITIONS OF DISTANCE AND BLENDED LEARNING

The article analyzes the methodological aspects of teaching foreign languages in higher education institutions and the possibility of using modern online resources in the distance period and in the blended learning system. According to the authors the issues of introducing innovative methods in higher education in Ukraine are the most relevant when we take into account the above mentioned forms of education. Among the theoretical and practical approaches to solve these problems important and insufficiently developed, in the opinion of the authors, are the ones about formation and maintenance of students' motivation to study of foreign languages at distance learning lessons effectively. The article identifies the factors that affect the result of learning foreign languages by students at distance work, highlights the problems that stand in the way of the expected result, it also provides the examples of sites and platforms that can help teachers organize learning all kinds of speech activities online. The differences in work compared to classroom activities are mentioned.

The authors also describe the results of an online survey of students about their attitude to learning foreign languages remotely, the types of activities they liked during this form of education. Some questions concerned the personal opinion of the respondents about the types of work and organizational aspects that they particularly liked and did not like in this

form of training. There was made a conclusion about the main aspects of work at online foreign language classes in distance and blended learning and prospects for research in these areas. It is noted that teachers can successfully solve the problems of methodological, organizational and psychological nature associated with learning in a new format. There are, however, factors that prevent the full use of online opportunities: insufficient technical equipment of educational institutions, and increased workload on teachers. It is also mentioned, that students are interested not only in distance learning, but also in classroom communication. Blended learning looks promising because it covers both modern technological capabilities and traditional approaches to the learning process.

Key words: distance learning, blended learning, methods, resource, foreign languages.

Постановка проблеми. Період дистанційної форми навчання, у якому зараз вимушено знаходяться заклади вищої освіти, виявився складним випробуванням для викладачів і студентів. Розглядаючи наслідки закриття очного викладання в навчальних закладах, ЮНЕСКО назвала низку наслідків цього періоду для середніх шкіл, частину з яких можна розглядати й щодо закладів вищої освіти. Серед них такі, як стрес для викладачів, соціальна ізоляція, труднощі з вимірюванням і перевіркою засвоєння знань, проблеми, пов'язані зі створенням, підтримкою та покращенням дистанційного навчання (UNESCO, 2020). «Більшість цих наслідків можуть бути релевантними також і для закладів вищої та професійно-технічної освіти» (Когут, 2020). Сюди можна додати ті проблеми, які стали більш виразними в результаті різкої зміни способів викладання, а саме: недостатнє володіння цифровими навичками (як серед викладачів, так і студентів), недосконалість методик викладання при зміні способу спілкування зі студентами, питання академічної доброчесності (Совсун, 2020). Водночас будь-яка різка зміна соціальних умов призводить до того, що з часом проблеми, які стали очевидними, перетворюються на нові можливості та шляхи для викладачів і студентів.

Тому в умовах вимушеного дистанційного навчання питання впровадження інноваційних методів у вищій освіті України з урахуванням дистанційного та змішаного навчання є найбільш актуальним. Потребують ретельного вивчення й обґрунтування з науково-практичного погляду такі теми, як зміст форм навчання, нові методи й технології викладання іноземних мов, їх особливості для закладів вищої освіти.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових статей останнього періоду показав, що дистанційне навчання та методи, які застосовуються під час такої роботи, привертають значну увагу дослідників. Технології дистанційного навчання та їх застосування у вищій школі розглядають такі дослідники, як Ю. Бистрова, О. Воронкін, А. Заболотький, І. Хрін. В. Логвіненко зосереджує увагу на можливостях платформи MOODLE. Імплементацію технологій змішаного навчання при викла-

данні іноземних мов у вищій школі аналізують О. Ковальчук, О. Смаль, Т. Максимчук, В. Мізюк. Освітній простір смарт-суспільства розглядають В. Воронкова й О. Кивлюк. І. Когут. Вони розглядають використання смарт-технологій у контексті навчання іноземних мов, зокрема вебінари, соціальні мережі, вікі й підкасти (Воронкова, Кивлюк, 2017: 89). Ю. Назаренко, О. Сирбу аналізують проблеми та наслідки пандемії в освіті.

Серед теоретичних і практичних підходів до вирішення зазначених проблем, на нашу думку, важливими й недостатньо розробленими є питання формування та підтримки мотивації студентів до результативного вивчення іноземних мов на заняттях у дистанційному форматі, щоб студенти, знаходячись на відстані від викладача, були зацікавлені не просто провести час за екраном ноутбука або смартфона, а й запам'ятати нову інформацію, відпрацювати нові знання та вміння з іноземної мови. Питання підтримки мотиваційного складника й зацікавленості як у результаті, так і в процесі вивчення іноземної мови потребує розробки відповідних методик, які повинні містити цікаві та продумані завдання, що дають можливість для творчого розвитку студентів, результативного відпрацювання матеріалу та об'єктивного тестування рівня засвоєння пройдених тем.

Метою статті є презентація результатів опитування студентів стосовно їх ставлення до процесу викладання іноземної мови в університетах під час дистанційного періоду, до форм роботи, які були б їм цікаві й надалі у можливий період змішаного навчання. Нами також представлено низку доступних для ефективної роботи викладачів он-лайн ресурсів, які допоможуть формувати навички іншомовної комунікації, підготувати ефективні вправи для занять з іноземної мови у ЗВО під час дистанційного викладання та змішаного навчання.

Виклад основного матеріалу. Проблеми, які виділилися найгостріше під час вимушеного карантину, а відтак дистанційного викладання предметів, аналізуються багатьма спеціалістами. Найбільш гострими із цих проблем можна назвати вміння викладачів і студентів застосовувати цифрові навички для навчання, необхідні методики

викладання знаходяться початковому ступені розвитку, підвищене навантаження на викладачів, академічна доброчесність (дистанційна освіта спрямовує яскраве світло на цю проблему), слабка автономія ЗВО, загострення гендерних проблем (більше навантаження в цій ситуації несуть жінки) (Совсун, 2020). Однак подібні проблеми є водночас поштовхом до розвитку для подальшої роботи при змішаній формі навчання, яка, вочевидь, приходить на зміну очній.

«Змішане навчання є підходом, педагогічною й технологічною моделлю, методикою, що поряд із он-лайн технологіями спирається також і на безпосередню взаємодію між студентами та викладачами в аудиторії» (Рекомендації, 2020: 22). Теоретичні дослідження й практичні розвідки стосовно дистанційної та змішаної форми навчання на цей момент є надзвичайно актуальними, про що свідчать статистичні дані Google Trends. У лютому – березні 2020 року вищою була популярність пошукового теми «дистанційна освіта». Зацікавленість темою «змішане навчання» різко піднялася в серпні, перед початком 2020–2021 навчального року, і продовжує залишатися на досить високому рівні.

У рекомендаціях МОН щодо впровадження змішаного навчання в закладах передвищої та вищої освіти зазначається, що, окрім переваг у вивченні певних дисциплін, такий тип навчання дасть змогу забезпечити:

- узгодження змісту освітніх програм;
- постійний моніторинг якості освіти;
- демонстрацію окремих курсів потенційним вступникам;
- можливу комерціалізацію навчального контенту (Рекомендації, 2020: 5).

Як ми бачимо, формується думка, що змішане навчання надалі стане найбільш результативним і затребуваним засобом навчання у сфері освіти, водночас частково переходить у комерційну площину.

Викладання іноземної мови при використанні дистанційного складника в процесі змішаного навчання суттєво вииграє, оскільки до рук творчого викладача потрапляє інструмент із широкими можливостями. На результат навчання впливає наявність комп'ютерної грамотності у викладачів, уміння підготувати потрібні матеріали, підібрати цікавий контент, правильно використати наявні програми. Тобто виходить на перший план і водночас починає вирішуватися одна з важливих проблем, яку зазначають дослідники, – цифрова грамотність викладачів і студентів. Викладач ставить основну мету – донести матеріал цікаво і

зрозуміло, за можливості оформити його так, щоб студент мав змогу попрактикуватися он-лайн, прослухати необхідний аудіоматеріал, надати відповіді на поставлені запитання, міг практикувати усне мовлення. Студенти, у свою чергу, знаходяться в умовах, коли необхідно швидко розбиратися в технічних принципах роботи і включатися в навчальний процес, самостійно знайти й опрацювати додатковий матеріал. Можливість організувати подібну діяльність забезпечують різні навчальні платформи. Більшість ЗВО використовує платформи MOODLE, Google Class. Задіяні також такі сервіси, як ZOOM, Google Meet тощо. У короткі строки викладачам довелося опанувати можливості різноманітних наявних навчальних платформ, іноді комбінувати їх для досягнення мети заняття.

Навчання читання, аудіювання, говоріння та письма он-лайн дещо відрізняється від того ж процесу в аудиторії, однак воно також може бути результативним. При навчанні говоріння (за умов використання відео) викладач може бачити й чути студентів так само, як і в аудиторії, але виправлення помилок доводиться відкладати на момент, коли студент закінчує виступ, адже він зазвичай не може вчасно почути виправлене слово чи фразу. Викладачу необхідно записувати помилки студентів і проводити обговорення чи пояснення пізніше. Викладач може також використовувати чат або жести, що, як показала практика, є досить результативним. Однак можливість студентам записати себе й прослухати результат або навіть перезаписати для покращення остаточної «версії» – це цікаві й корисні можливості, які відкривають нам Інтернет ресурси. ZOOM також дає чудову можливість розвести пари або маленькі групи студентів у різні зали (breakout rooms), що дає можливість водночас готувати діалоги або обговорювати дискусійні теми. Викладач, у свою чергу, може відвідувати групи, слухати й допомагати у виконанні завдань.

Навчання читання на заняттях он-лайн є таким само ефективним, як і під час аудиторних зустрічей. Ситуація при викладанні он-лайн навіть краща, тому що є можливість поширити текст на екран для всіх студентів одразу, унаслідок чого зникає ситуація відсутності підручника. Викладач виділяє необхідні для прочитання частини тексту. Переклад тексту сьогодні замінюють он-лайн перекладачі, якими студенти, особливо з низьким рівнем володіння іноземною мовою, постійно користуються. Подобається це викладачам чи ні, але це ситуація, якої нам не змінити. Тому зрозуміло, що переклад сьогодні не є важливим завдан-

ням, розуміння тексту перевіряється додатковими питаннями, виконаннями завдань до змісту тексту, підбором синонімів, вивченням і контролем лексичних одиниць професійного спрямування. Тут можуть допомогти платформи для вивчення лексики, наприклад Quizlet (<https://quizlet.com/>). Однак завдання з використанням вправ, які пропонує Quizlet, краще давати з обмеженням часу або під час аудиторної роботи, щоб зменшити можливість електронного перекладу.

Процес навчання аудіювання при використанні дистанційних технологій також отримує широкі можливості. Викладач, використовуючи, наприклад, ZOOM, може включити для прослуховування аудіо- або відеофайл усім студентам, не застосовуючи додаткового обладнання. Необхідно лише правильно поширити звук, що потребує уваги при підключенні. Наявність доступу до Інтернету при аудиторних заняттях – необхідна умова.

При навчанні письма викладачу доводиться досить творчо підходити до завдань, робити інтегровані заняття, давати такі завдання, щоб наприкінці необхідність написання висновку або кінцевої ідеї виявилася логічним продовженням попередньої дискусії. Підготовка подібних завдань вимагає додаткової роботи, але цей вид діяльності важливий особливо, наприклад, у діловій мові. Тут можуть допомогти Google Docs, такі як питання з відкритою відповіддю, що використовується в анкетуванні, яке насправді може бути звичайним есе або формальним/неформальним листом. Студенти можуть писати його одночасно за обмежений період часу, і викладач отримує відповіді, які після заняття перевіряє. Таке одночасне виконання письмового завдання в обмежений термін знижує можливість для студентів скопіювати відповідь з Інтернету.

Суттєву допомогу в розширенні знань щодо різноманітних он-лайн інструментів надають дистанційні курси для викладачів, наприклад, Cambridge Assessment English запропонували курси FutureLearn – безкоштовний практикум із дистанційного навчання, компанія Coursera безкоштовно відкрила свої курси викладачам і студентам ЗВО, інші навчальні організації також проводять вебінари, під час яких викладачі отримують корисні поради стосовно викладання іноземних мов он-лайн. Вони демонструють слухачам можливості використання таких ресурсів, як, наприклад, інтерактивні дошки Miro (<https://miro.com/>) і Padlet (<https://uk.padlet.com/>). На них можна викладати матеріал, працювати з ним у реальному часі. Студенти можуть спільно розробляти та демонструвати проекти й презентації.

Досить багато ресурсів існує для запису висловлювань, розповідей іноземною мовою. Найлегший спосіб, яким постійно користуються студенти сьогодні в розмовах між собою, – просто записати монолог у будь-якому месенджері та надіслати викладачу. Разом із тим можна використовувати для запису власного голосу або озвучування проєктів Voicespice, Speakpipe voice-recorder, Padlet. Так, на допомогу викладачу прийшли ресурси, які дають змогу урізноманітнити завдання, зробити їх цікавими й охопити, працюючи навіть дистанційно, усі види мовленнєвої діяльності.

При вивченні країнознавчих тем продуктивним ресурсом для викладачів і студентів може стати Google Maps, за допомогою якого можна робити невеличкі екскурсії тими містами, які вивчаються на заняттях. Те, що Лондон – столиця Великої Британії, тепер можна не тільки почути, а й побачити, «походити» його старовинними вуличками й оглянути сучасні хмарочоси Сіті.

Отже, ми бачимо, що існують багато он-лайн ресурсів, які зручно використовувати під час дистанційного навчання та які, у свою чергу, зберігатимуть усі свої переваги і при змішаному навчанні, перетворюючи для викладачів ті проблеми, з якими ми стикнулися на початку цього складного періоду навчання, на корисні й цікаві можливості.

Нами проведено опитування серед студентів університетів стосовно їхнього ставлення до дистанційних занять з іноземної мови. В опитуванні брали участь студенти денних відділень Національного університету харчових технологій (Київ), Києво-Могилянської академії, університету державної фіскальної служби (Ірпінь). Усього в опитуванні взяло участь 50 здобувачів. 74% із опитованих – студенти перших курсів, по 12% – другого та третього курсів і невеликий відсоток – третьокурсників. Приблизно однакова частина опитованих, 34%, під час дистанційного навчання на карантині більше працювали, ніж це було до його початку, 30% використовували час для додаткового навчання й стільки ж студентів більше відпочивали. Тобто вимушений дистанційний період давав можливість студентам урізноманітнити свою діяльність, можливість заробити тим, кому це потрібно, й опанувати додаткові знання тим, кому це цікаво.

Сьогодні здобувачі вже розібралися з тим, як працювати під час дистанційного періоду, і тому на питання «Після карантину як би Вам більше хотілося б вивчати іноземну мову?» варіант відповіді: «змішано: частина занять в аудиторіях, частина дистанційно» – обрали 52% респондентів,

тобто більшість опитуваних. Аудиторні та дистанційні заняття обрала приблизно однакова кількість – 32 і 34% відповідно (давалася можливість вибрати кілька варіантів).

Одне з питань стосувалося цікавих для студентів видів робіт, які їм пропонувалися викладачами під час дистанційних занять з іноземної мови (респонденти мали можливість дати кілька відповідей). Найбільшу кількість відсотків набрала робота з фільмами іноземною мовою (72%) і граматичні завдання он-лайн (62%). Заняття з викладачем також набрали 60%, що говорить про необхідність живого спілкування з викладачем, коли є можливість задати питання й одразу отримати відповідь, пояснення незрозумілих моментів, мовну практику, у якій викладач іноземної мови відіграє основну роль, можливість презентацій і запису відеопроєктів обрала 38% і 14% відповідно.

У відкритих питаннях стосовно пояснень, що саме й чому сподобалося на заняттях у цей період, у відповідях часто згадувалася відсутність необхідності витратити час на дорогу, можливість обирати зручний час для навчання (тобто поєднати його з роботою), можливість обирати свій темп для навчання. Багато відповідей стосувалося того, що матеріал викладався цікаво, викладачі швидко реагували на запитання, допомагали в складних ситуаціях. Спілкування з викладачем особливо необхідно для підвищення мотивації студентів до навчального процесу. Рекомендації МОН щодо впровадження змішаного навчання також наголошують на тому, що якщо викладач регулярно знаходиться «на зв'язку» зі студентами, відповідає на питання, є модератором навчання, то це значно підвищує активність самих студентів (МОН, 2020: с. 41).

Тестова форма перевірочних завдань також сподобалася здобувачам, однак у спілкуванні з представниками іншої сторони процесу – викладачами – часто можна почути нарікання, що під час виконання подібних он-лайн тестів порушується питання академічної доброчесності. Якщо здобувач зацікавлений тільки в отриманні оцінки, а не перевірки реального стану знань, він може легко набрати бали, використавши допомогу сторонньої людини. Викладачам іноземної мови в цій ситуації доводиться переглядати підхід до тестів, оскільки зрозуміло, що звичайний студент буде користуватися доступними засобами, які пропонує Інтернет. Тому можна організувати тестування, наприклад, у певний час для всієї групи,

збільшувати кількість варіантів завдань. Змішана форма викладання дасть можливість проводити підсумкові тести в аудиторіях. Тому питання мотивації та організації достовірної перевірки знань при дистанційній або змішаній формах навчання залишаються, на нашу думку, особливо актуальними.

Серед відповідей студентів на останнє питання анкети про те, що не сподобалося в цей період, лідером відповідей було недостатнє спілкування з викладачем. Це підтримує ідею необхідності саме змішаної форми навчання, коли суто технічні моменти студент може зробити на платформі сам, але спілкування в аудиторії буде залишатися важливим та обов'язковим компонентом. На нашу думку, це особливо стосується перших курсів, які міняють стиль навчальної роботи й потребують як організаційної, так емоційної та моральної допомоги з боку викладачів.

Висновки. Отже, дистанційне навчання, а в перспективі й змішана форма є на сьогодні викликом, із яким викладачі можуть упоратися. Існує низка проблем методичного, організаційного та психологічного характеру, які також доведеться вирішувати тим, у чиїх руках сьогодні освіта сучасної молоді. Для успішного просування вперед для викладачів ЗВО існує широкий вибір технічних можливостей: програм, платформ, ресурсів. Зацікавлений професіонал може знайти пояснення, практикуми та тренінги для опанування нових для нього інструментів. Звичайно, не все залежить від викладача. Велику роль відіграє технічне оснащення навчальних закладів, яке не завжди відповідає сучасним вимогам. Навантаження на викладачів також посилюється й залишається досить високим, що зумовлює зменшення зацікавленості в результаті, стрес, вигорання навіть найбільш креативних людей.

Студенти, як ми бачимо, знаходять багато цікавого й корисного в дистанційному навчанні, але потребують і «живого» спілкування в університетах, пояснення організаційних моментів, комунікації, відчуття студентського життя. Тому змішане навчання, яке починає впроваджуватися в закладах вищої освіти, вирішить цілу низку питань, що проявилися в період дистанційного навчання під час карантину. Але організація роботи в нових умовах вимагає методичних, організаційних і технічних змін. Ці питання потребують подальших досліджень і розробок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adverse consequences of school closures. *UNESCO* : веб-сайт. URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/consequences> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Когут І., Назаренко Ю., Сирбу О. Коронавірус та освіта: аналіз проблем і наслідків пандемії. *CEDOS Аналітичний центр* : веб-сайт. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/koronavirus-ta-osvita-analiz-problem-i-naslidkiv-pandemii> (дата звернення: 01.02.2021).
3. Совсун І. Шість проблем української вищої освіти, які виявив карантин. *Вища освіта в Україні. ОсвітаUA* : веб-сайт. URL: <https://osvita.ua/vnz/74767/> (дата звернення: 30.01.2021).
4. Воронкова В., Кивлюк О. Людина у освітньому просторі smart-суспільства. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2017. № 10–11. С. 88–95. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/17103/1/Voronkova_Kyvlyuk.pdf (дата звернення: 30.01.2021).
5. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти. *МОН* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletsreads-2.pdf> (дата звернення: 30.01.2021).

REFERENCES

1. Adverse consequences of school closures // UNESCO [in English].
2. Kohut I., Nazarenko Yu., Syrbu O. Coronavirus ta osvita: analiz problem i naslidkiv pandemii. [Coronavirus and Education: analysis of problems and consequences of pandemic]. *CEDOS analytical centre* [in Ukrainian].
3. Sovsun I. Shist problem ukrainskoi vyshchoi osvity, yaki vyjavyv karantyn. [Six problems that quarantine discovered]. *High education in Ukraine. Osvita UA* [in Ukrainian].
4. Voronkova V., Kyvliuk O. Liudyna u osvitnomu prostori smart-suspilstva. [A man in an education space of smart-society]. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2017. № 10–11. P. 88–95 [in Ukrainian].
5. Rekomendatsii shchodo vprovadzhennia zmishanoho navchannia u zakladakh fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi osvity. MON. [Recomendathion on introduction of blended learning to the institutions of pre-high and high education] [in Ukrainian].